

Și între intelectuali, de o bucată de vreme, se desface un interes tot mai puternic al unora pentru cultura celorlalți și se găsește dese ori, supt deosebirea limbilor, același suflet. Iar, în fund, pentru toate națiile care locuiesc în România, și mai ales pentru aceste două mari nații, Românii și Ungurii, se desemnează încă odată primejdia asiatică, întruchipată în bolșevism, care nu face decât să puie într'o nouă formă ceia ce a fost odinioară amenințarea Cumanilor, Pecenegilor și Turcilor otomani.

A se trezi din beția învierșunărilor de ieri este, pentru aceste două nații, care, în interesul lumii întregi, nu trebuie să se distrugă una pe alta, nu numai o datorie de umanitate, dar și una de proprie conservare."

*Sapientii sat.* — Iată, deci, că actualitatea lui Iorga nu mai trebuie demonstrată.

Cinci volume de mare interes pentru istoriografia noastră.  
Cu același interes așteptăm apariția următoarelor volume.

FRANCISC PAP

## MEMORIALISTICA REVOLUȚIEI DE LA 1848 ÎN TRANSILVANIA

Studiu introductiv, ediție, note și glosar de Nicolae Boșan și Valeriu Leu.  
Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1988, 306 p.

O temă majoră adinc și pluridimensional cercetată de istoriografia tradițională și modernă, română și străină a fost și este revoluția de la 1848. Exploatarea puternicului seism revoluționar, care a bulversat din temelii vechile rînduiri socio-economice și politico-naționale din multe țări ale continentului european, se justifică prin importanța și rolul determinant pe care l-au avut evenimentele de la 1848 în afirmarea idealurilor sociale și naționale, în evoluția și angajarea spre modern a societății europene. Anul 1848 a reprezentat și pentru români o puternică și explozivă descătușare a potențialului revoluționar, o afirmare și integrare în marele flux al revoluției europene, o convergență a tuturor forțelor progresiste pentru dobîndirea drepturilor legitime de libertate socială și națională.

Din suita de lucrări dedicate acestei perioade — în contextul aniversării a 140 de ani de la revoluția pașoptistă — se detașează recentul volum, apărut în colecția *Testimonia* a prestigioasei edituri clujene Dacia: *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, volum alcătuit și îngrijit de doi cunoscuți specialiști ai epocii moderne românești: Nicolae Boșan și Valeriu Leu. Importanța lucrării reiese în primul rînd din maniera în care a fost tratată și redată pentru specialiști și publicul larg o parte din memorialistica pașoptistă, iar relativa raritate a cercetărilor în domeniul deschide noi posibilități de interpretare a evenimentelor.

Lucrarea este deschisă de un amplu și documentat *Studiu introductiv* care transmite cititorului imaginea veridică a memorialisticii pașoptiste, rolul și importanța acesteia în peisajul politic, cultural și istoriografic al epocii moderne. **Nu ne propunem o prezentare rezumativă a studiului introductiv.** Se impun însă, totuși, cîteva considerații și relevarea ideilor fundamentale care întregesc cercetările privind tematica pusă în discuție, precum și problematica generală a epocii moderne. Plecînd de la aprecierea că: „Memorialistica s-a bucurat și se bucură în continuare de o audiență considerabilă, mărturisind inepuizabile virtuți și posibilități de comunicare cu societatea” (p. 5), autorii întreprind mai întîi o succintă dar necesară și firească incursiune în problematica genului subliniind statutul, rolul și importanța pe care au avut-o și o au lucrările, memorialistica, sau „Literatura mărturisitorilor” în peisajul social-politic și cultural-spiritual al timpului. Se justifică, de asemenea, pe deplin trecerea în revistă și analiza memorialisticii

pașoptiste la popoarele din zona central — sud-est europeană, precum și modul în care au fost transmise posterității în și prin aceeași manieră evenimentele revoluționare din Moldova, Muntenia și Transilvania. Desigur, partea cea mai substanțială a *studiiului introductiv* este dedicată etapelor și evoluției memorialisticii românești din spațiul intracarpatic fiind analizate caracteristicile acesteia de la primele manifestări, când preleva caracterul justificativ al acțiunilor revoluționare, până la orientarea și apropierea de demersul științific și apoi de cea „pedagogie națională” care în consens cu marile acte politice de solidaritate și unitate națională ale veacului al XIX-lea a asigurat prelungirea și permanentizarea valurilor programatice pașoptiste și pregătirea în spiritul ideologiei naționale a elitei conducătoare și a maselor populare. Afirmarea națiunii române prin suita de evenimente care trasează întreaga istorie modernă a Transilvaniei sint inevitabil legate de revoluția pașoptistă și de memorialistica ei, care transmit testamentar, în funcție de gradul și modalitățile de difuzare, idei și gânduri care au focalizat în anul 1918, mobilizând masele populare pentru participarea la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. De evidențiat faptul că întreaga problematică este tratată de autori nu prin autorizare la spațiul istoric transilvănean, ci prin extensiune și simbioză cu marile acte naționale de la est și sud de Carpați. Reținem în această ordine de idei rolul și influența exercitată de „Unirea mică” de la 1859 asupra evoluției memorialisticii pașoptiste și mișcării naționale transilvănene: „Ideologia politică a memoriilor — apreciază cei doi autori — asociază temelor revoluției o nouă noțiune — România — desigur sub impresia făuririi statului național român modern. Plasată în contextul revoluției noțiunea sintetizează aspirațiile la unitate a epocii revoluționare, valoarea de model a noii alcătuirii politice de la sud și răsărit de Carpați pentru românii din Transilvania” (p. 56).

Încă din momentul declanșării ei, revoluția a trezit un viu interes atît pentru participanții la evenimente cît și pentru oamenii politici, ziariștii, istoricii și literații timpului. S-a format astfel o adevărată „mentalitate revoluționară” surprinsă mai mult decît alte surse în paginile memorialisticii, mentalitate care prin formele de manifestare se integrează în peisajul revoluției democratice universale. Analogiile și argumentele aduse de autori în această ordine de idei sînt elocvente și semnificative. Cu atît mai mult cu cît problematica mentalității revoluționare este analizată de autori la nivelul diferitelor paliere ale societății românești transilvănene și în funcție de impactul și consecințele evenimentelor.

Remarcabilul *studiu introductiv* se încheie cu sugestive concluzii privind raportul dintre lupta națională a românilor ardeleni și memorialistica revoluției pașoptiste: „Decupaje ale unei epoci de mare complexitate, memoriile transmit peste veac mitul revoluției ca suport al unei conștiințe colective statornic atașată idealurilor pașoptismului, al... spiritului revoluționar, a cărui resurrecție o prepară pe coordonatele înaintașilor în toamna anului 1918, cînd se împlinesc, în alt cadru intern și internațional, o mare parte a rosturilor generației revoluționare, cînd se reactualizează trăirile și comportamentele națiunii-popor de la 1848. Armă a revanșei și a eliberării, memorialistica pașoptistă a contribuit plenar la pregătirea Marii Uniri ce încununează fapta de la 1848” (p. 77).

Partea a doua a volumului cuprinde 13 texte cu caracter memorialistic, selectarea lor din 14 analizate în studiul introductiv a fost făcută, așa cum ne mărturisesc autorii în *Notă asupra ediției*, în „funcție de ineditul lor, accesibilitatea dificilă, valoarea științifică și informativă”: Atanasie Șandor, *Studiu asupra evenimentelor de peste munți din anii 1848—1849, cu nararea celor întimplate în părțile Aradului*; Partenie Gruescu, *Evenimentele anului 1848 și 1849 prin ținutul Făgetului*; Dimitrie Popovici Stoichescu, *Curgerea întimplărilor subscrișului în timpul revoluției maghiare*; Vasile Ladislau Pop, *Extract din evenimentele revoluționare 1848 august—decembrie în ținutul Someșului*; Iosif Ciura, *Descrițiunea răzbelului civil incit același s-a atîns satul Buciu*; Teslovan, *Date istorice — un fragment din evenimentele românilor transilvăneni în anul 1848 și 1849*; Ioan Rațiu, *Insemnări*; Simion Balint, *Scurtă istorie a evenimentelor din Munții Apusenii a Transilvaniei (sau Țara Moșilor numită) în anul 1848*; Alexandru Roman, *Reprivire scurtă la luptele între români și maghiari sub decursul revoluției din anii 1848—1849*; Nestor Socaciu, *Epistolă a necazurilor și istoria timpurilor trecute*; Francisc Mihăilașiu, *Amintiri din anii 1848—1849*; Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848—1849*; Isaiia Moldovan, *Din întimplările vieții mele. Note și schițe*.

Lecturarea acestor texte permite o mai limpede înțelegere a rolului și importanței pe care revoluția pașoptistă a avut-o în istoria modernă a românilor. Tonalitatea și vehemența revoluționară în care majoritatea textelor sînt redactate, bogăția informațiilor transmise, descrierea și prezentarea succesivă amănunțită a evenimentelor din diferite zone ale Transilvaniei întregesc imaginea formată pînă acum despre revoluția transilvăneană de la 1848 după alte izvoare și lucrări științifice. Vocabularul social-politic și tematica abordată învederează o prezentare a particularităților revoluției ardelenne, vis-à-vis de celelalte teritorii românești și transmit sugestiv atitudinea românilor față de revoluția maghiară, față de imobilitatea, lipsa de intuiție și clarviziune a conducătorilor acesteia, atunci cînd era vorba de aspirațiile naționale ale poporului român.

Alte idei, care răzbat din lectura textelor editate în volumul pe care-l recenzăm sînt acelea privind modul în care românii s-au organizat sub raport politic și militar în timpul desfășurării evenimentelor, punțile de legătură care s-au stabilit între elita conducătoare și marea masă a poporului în marele elan revoluționar național. La aceasta se adaugă cunoașterea coloristicii locale în care s-au derulat faptele și evenimentele, precum și mediul cultural, național și social-geografic din care provin sau unde și-au desfășurat activitatea autorii celor 13 texte memorialistice.

Privită în ansamblu lucrarea realizată de Nicolae Bocșan și Valeriu Leu completează fericit atmosfera și imaginea despre evenimentele revoluționare transilvăne de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Funcționalitatea și accesibilitatea volumului este sporită de existența în paginile finale a unui *Glosar* și a unui *Indice* care cuprinde nume de locuri și persoane. Incadrîndu-se în tematica prioritară și majoră a istoriografiei românești contemporane, lucrarea se remarcă prin riguroasa și temeinica organizare științifică, prin bogăția informației și a ineditului care o transmite specialiștilor și publicului larg. Ea este de asemenea în consonanță cu exigențele înaltului profesionalism privind cercetarea, elucidarea și prezentarea trecutului nostru istoric în toată complexitatea veridicității sale.

IOAN LUMPERDEAN

*Marcel Joray, La sculpture moderne en Suisse, vol. IV — 1966 à 1988, Editions du Griffon, Neuchâtel-Suisse, 1989.*

Ne aflăm în fața unei lucrări de o exigență ireproșabilă a punerii în pagină. Concepută pentru a fi citită independent de celelalte trei volume ale seriei — apărute în anii 1955, 1959 și 1967 — lucrarea ne duce cu gîndul la exemplarele producției ale profesorului Ionel Jianu din editura sa pariziană. Girată de fundația culturală *Pro Helvetia*, lucrarea lui Marcel Joray are menirea de a prezenta și analiza, pertinent, creația de gen din Elveția pe durata a mai bine de 20 de ani. Construită simfonic, pe șapte capitole care grupează practic tot ce are mai valoros sculptura contemporană elvețiană, lucrarea se impune atît ca metodologie de abordare a unei teme de sinteză, cît și ca formulă de condensare a informației și de selectare a ilustrației. Apărută în cadrul colecției „La sculpture du XX-e siècle” lucrarea are meritul de a îmbina într-o formulă elegantă și modernă prezentarea propagandistică cu satisfacerea nevoii de informare corectă și rapidă într-un domeniu de referință al artei contemporane. Marcel Joray ni se relevă ca fiind un atent și subtil cunoscător al fenomenului plastic din țara sa, reușind prin cele patru volume să ofere mai mult decît o panoramă a sculpturii helvete postbelice — respectiv să certifice o anume stare de spirit propice artei contemporană și să indice direcțiile de evoluție ale demersului interpretativ contemporan.

Poate nu întîmplător primul capitol al lucrării se intitulează *Spiritul matematic*. Autorul surprinde aici o constantă firească a epocii pe care o traversăm și